

ZADACI ISTRAŽIVANJA HRVATSKE FILOZOFSKE BAŠTINE: JUČER, DANAS, SUTRA

MIHAELA GIRARDI-KARŠULIN

Institut za filozofiju, Zagreb

UDK 101

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 30. 5. 2005.

Ponajprije moram objasniti naslov. Ovaj referat nije direktni rezultat istraživanja hrvatske filozofske baštine, nego je refleksija o tim istraživanjima (zato u naslovu stoji: zadaci) i on ne pretendira na to da bude objektivan pregled, nego je sasvim subjektivan, što ipak ne znači da je proizvoljan ili neutemeljen. Također trebam reći na što se odnosi ono *istraživanje hrvatske filozofske baštine*. U mojem naslovu ta se sintagma odnosi prvenstveno na istraživanja koja su prethodila osnivanju Instituta za filozofiju i *Priloga za istraživanje hrvatske filozofske baštine* i na ona vođena u Institutu za filozofiju, ali ne samo ona koja su izvodili istraživači stalno zaposleni u Institutu, nego i na ona koja su od Instituta potaknuta, bilo idejno, bilo financijski. To je značajan dio svih istraživanja. Potom što znači ono *jučer, danas, sutra*? Ja neću nabrajati što je sve napravljeno, tome, naime, služe obuhvatne i selektivne bibliografije – a takva bibliografija za područje istraživanja hrvatske filozofije postoji¹ – nego želim izložiti, ne ću reći moje subjektivno, nego moje filozofsko – iz ideje filozofije prema kojoj se orijentiram (a ona nije subjektivna, nego intersubjektivna, te je zajednička i prepoznatljiva svima onima koji je zastupaju) – *viđenje* onog što sam zatekla kao *zadatak* istraživanja hrvatske filozofske baštine (to je ono *jučer*), ono što je usmjeravalo i usmjerava moja istraživanja (to je ono *danas*) i ono što mislim da predstoji kao budući zadatak istraživanja hrvatske filozofske baštine (to je ono *sutra*).

U Institutu je, kad sam došla, postojao *popis tema* iz hrvatske filozofske baštine koje je sastavio Kruno Krstić i u tijeku je bio rad na izdavanju *Antologije hrvatskih filozofa latinista*. Programatski, odnosno u smislu obrazloženja važnosti zadatka istraživanja hrvatske filozofske baštine isticao se i

¹ Bačeković, A., Bracanović, T., *Bibliografija radova o hrvatskoj filozofiji*, »Biblioteka Scopus«, Zagreb, 1999.

citirao *rektorski govor* Franje Markovića iz 1881.g.² Godine 1975. u »Predgovoru« prvom broju *Priloga*³ – a tu obljetnicu mi danas obilježavamo – Vladimir Filipović, tada direktor Instituta za filozofiju i glavni i odgovorni urednik *Priloga* citira velike pasuse iz tog Markovićevog rektorskog govora i potom ga u cijelosti objavljuje na kraju tog prvog broja *Priloga*. Ja ću u referatu navesti neke zadatke istraživanja koje Filipović ističe u Markovićevu govoru preuzimajući ih kao zadatak, kako *Priloga*, tako i Instituta.

Marković predlaže, a Filipović podržava sljedeće: da se latinska djela (tj. djela hrvatskih filozofa latinista) prevedu na hrvatski jezik jer ćemo preko njih upoznati djela Platona, Aristotela i Plotina.⁴ Marković i Filipović, dakle, drže da hrvatski filozofi i hrvatski studenti filozofije grčkoj filozofiji ne bi trebali prići (samo) preko suvremenih prikaza povijesti filozofije i suvremenih interpretacija grčke filozofije, nego također i preko tekstova hrvatskih filozofa latinista u kojima je prisutna njihova recepcija grčke filozofije. To su najvećim dijelom renesansni autori kojima sam se i ja kasnije bavila. Tu ideju smatram zanimljivom i držim da bi je trebalo bar pokušati realizirati. Od tog pokušaja ne bi nas trebala odvratiti »zastarjelost« tih interpretacija. Filozofija, naime, ima prema svojoj povijesti drukčiji odnos nego npr. fizika ili matematika. Ta teza o izuzetnom statusu povijesti filozofije vrijedi, doduše, samo pod pretpostavkom da uz tu ideju filozofije načelno pristajemo i da takvu povijest filozofije (koja nije povijest, nego filozofija) nastojimo ostvariti. Markovićev i Filipovićev prijedlog ne treba, naravno, shvatiti u tom smislu da hrvatski studenti filozofije Platona, Aristotela i Plotina trebaju čitati *samo* kroz naočale, kroz pojmove i misaoni horizont hrvatskih renesansnih filozofa; taj prijedlog pretpostavlja samo shvaćanje da je i ta opcija filozofski legitimna, a ne škodljiva ili besmislena.

Taj Markovićev prijedlog i prije Filipovića u modificiranom je obliku podržao i Albert Bazala. U svojoj raspravi o *Elementa peripatetica* Andrije Kačića-Miošića Bazala predlaže da se *Elementa peripatetica* prerade, objave i koriste kao udžbenik logike za škole.⁵ Dakle, kroz djela hrvatskih filozofa latinista moguć je ne samo put k Platonu, Aristotelu i Plotinu, nego ih se može rabiti i za upućivanje u temelje jedne discipline, kao udžbenik logike.

² Marković, F., »Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII« (*pristupna rektorska besjeda* Franje Markovića), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. I, br. 1–2, Zagreb 1975, str. 255–279.

³ Predgovor, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, zadaća ovoga polugodišnjaka, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. I, br. 1–2, Zagreb 1975, str. 7–9.

⁴ Isto, str. 7.

⁵ Bazala, A., »Kačićeva *Elementa peripathetica*«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. II, br. 1–2, str. 201–202.

To je Markovićev, Bazalin i Filipovićev prijedlog koji je do danas ostao ne-realiziran – puka proklamacija, odnosno zadatak koji još čeka na svoju realizaciju.

Pretpostavka i temelj tih prijedloga, međutim, sastoji se u ulozi koja se pridaje autorima i djelima hrvatske filozofske baštine u okviru hrvatske kulture i filozofije. Ako bi se ta djela i autore uistinu na taj način moglo rabiti, djela hrvatske filozofske baštine ne bi bili tek skupocjeni muzejski izložbeni predmeti, izrazi i jamci ugledne prošlosti nego kulturno-obrazovni i filozofski čimbenici u sadašnjosti i budućnosti.

S tim u vezi može se spomenuti i to da je istraživanje hrvatske filozofske baštine pratio nekad i prigovor nacionalizma. Danas to ne bi imalo smisla spominjati da taj prigovor u jednoj svojoj varijanti nije argumentirao beznačajnost istraživanja hrvatske filozofske baštine činjenicom da su hrvatski filozofi latinisti bili hrvatski samo po nacionalnoj pripadnosti, dok su duhovno-povijesno pripadali drugim kulturama. S druge se strane isticalo da su hrvatski filozofi, filozofi koji su relevantni za hrvatsku kulturu upravo oni koji su na novoosnovanom Sveučilištu, od početka nadalje, poučavali hrvatske studente u filozofiji. Taj mi se argument ne čini potpuno slabim. Taj je argument, međutim, jak samo pod pretpostavkom da se prema djelima hrvatske filozofske baštine odnosimo kao prema, doduše skupocjenim, ali ipak prašnjavim i demodiranim izloščima koje su suvremeni filozofski pravci nepovratno pohranili među neupotrebljive, nenosive izložbene eksponate. Taj prigovor koji je tada izrastao iz jedne filozofije koja je u sebi vidjela ispunjenje ideje filozofije sada se javlja iz jedne druge, također, neću reći netolerantne, ali svakako za rad na hrvatskoj filozofskoj tradiciji nezainteresirane, ili bar ne jako zainteresirane, filozofske opcije. Međutim, na tragu Markovićeve, Bazaline i Filipovićeve ideje, ali i odnosa npr. Talijana i Francuza prema svojoj filozofskoj tradiciji (u kojoj nisu svi filozofi Descartes ili Ficino, kao što ni u nas svi nisu Petrić, Vlačić ili Bošković), smatram da treba uzna- stojati oko toga da hrvatski filozofi latinisti postanu živi, tj. prisutni u istraživanju, nastavi filozofije i potom općenito u svijesti ljudi. Pretpostavka da bi se to zbilježilo prvenstveno je ideja filozofije, ono što uopće smatramo filozofijom. Iako se to ovdje u punom opsegu ne može eksplicirati, ipak je toliko jasno da samo ona filozofija koja svoju prošlost, »povijest filozofije« sagledava kao svoj vlastiti problem, filozofija koja ne stoji prema povijesti filozofije na isti način kao fizika prema »povijesti fizike« ili kemija prema »povijesti kemije«, koje sadrže, doduše u nizu karika važna, ali konačno nadiđena stajališta, nego u povijesti filozofskih učenja sagledava zakonitu ili možda slobodnu igru mogućnosti sagledavanja sebe, svijeta i onog božanskog, može posegnuti za prošlošću s poštovanjem, znatiželjom i s pretpostavkom da odatle može nešto naučiti.

Taj zadatak »posadašnja« baštine ono je što sam naslijedila, zadatak koji je Vladimir Filipović namijenio *Prilozima* i to je zadatak kojim sam se i sama rukovodila u istraživanjima.

No pretpostavka da bi taj zadatak mogao biti izvršen u tome je da se hrvatska latinska filozofska baština učini pristupačnom, a to znači da se prevede na hrvatski i objavi. Taj program imali su i Marković i Filipović. Marković je u JAZU planirao izdati »zbornik, u kojem će se glavne filozofijske radnje naših starih pisaca priopćavati u hrvatskom prijevodu ...«,⁶ a Filipović kaže u predgovoru prvom broju *Priloga* da ovi *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* predstavljaju ostvarenje Markovićeva Zbornika.⁷ Filipović u istom predgovoru najavljuje također objavljivanje hrvatskih latinista u hrvatskom prijevodu.⁸ Ti planovi nisu se ostvarili. Niti je Akademija izdala zbornik filozofskih djela hrvatskih latinista u prijevodu, niti je Institut to ostvario u *Prilozima*, niti je dosada izdao *Antologiju hrvatskih filozofa latinista*. Zato ono što je bio zadatak jučer, oko čega smo se trudili i danas, ostaje zadatkom i za sutra. Možda su ipak pretpostavke tog zadatka i modusi njegova ostvarenja postali jasniji.

ZADACI ISTRAŽIVANJA HRVATSKE FILOZOFSCKE BAŠTINE: JUČER, DANAS, SUTRA

Sažetak

U referatu autorica izlaže načelne zadatke istraživanja hrvatske filozofske baštine kako ih je formulirane zatekla kad je 1970. godine dobila mjesto asistenta u Institutu za filozofiju. Tim se načelima autorica rukovodila u svojim istraživanjima, no ujedno upućuje i na to da neki osnovni ciljevi i zadaci kako su bili iskazani u počecima Instituta za filozofiju i *Priloga za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (ali i prije) nisu ni danas u cijelosti realizirani, te bi trebali i dalje ostati žarište oko kojeg će se organizirati i koji će usmjeravati rad na istraživanju povijesti hrvatske filozofije.

⁶ Marković, F., »Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII« (pristupna rektorska besjeda Franje Markovića), *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. I, br. 1–2, Zagreb 1975, str. 275.

⁷ Predgovor, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, zadaća ovoga polugodišnjaka, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. I, br. 1–2, Zagreb 1975, str. 9.

⁸ Isto mjesto.

RESEARCH INTO CROATIAN PHILOSOPHY: YESTERDAY, TODAY, TOMORROW

Summary

In the paper the authoress expounds the principal tasks of the research into the Croatian philosophical heritage as she had found them formulated in 1970, when she got a job as an assistant at the Institute for Philosophy. These principles have been the authoress' guidance in her research, yet she also points at the fact that some of the basic goals and tasks, as formulated in the early years of the Institute for Philosophy and the *Contributions to the Research Into Croatian Philosophical Heritage* (and before) have not been fully realized, so they should remain the pivotal point around which the work on the research into the Croatian philosophical heritage would be organized and directed.